MARTYNAS MAŽVYDAS NATIONAL LIBRARY OF LITHUANIA

Recenzijos / Reviews
OPEN ACCESS

Parlamento studijos / Parliamentary Studies
2026, Nr. 38, p. 115–118 / 2026, No. 38, pp. 115–118.

ISSN 1822-749X (Online)
DOI: https://doi.org/10.51740/PS.38.9

Ryškėjantys paslaptingo švytėjimo kontūrai

Rec.: *Šviesa pro stiklo lubas: tarpukario valstybės įvaizdžio kūrėja Magdalena Avietėnaitė = Light Through the Glass Ceiling: Shaping the Image of Interwar Lithuania* / sud. Kristina Stankaitė, Violeta Karmalavičienė, Kaunas: Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, 2025. – 310 p.

Vilma Bukaitė

Lietuvos istorijos institutas
Lithuanian Institute of History
vilma.bukaite@gmail.com

Santrauka. Bibliotekininkė, žurnalistė, kultūrinės diplomatijos specialistė Magdalena Avietėnaitė buvo pirmoji karjeros moteris Lietuvos diplomatijoje. Veržli ir efektyvi pirmosios lietuvių migracijos bangos lietuvė, atrodytų, sėkmingai prigijo nepriklausomos Lietuvos Respublikos diplomatijoje. Ji tapo bene pirmąja valstybinės spaudos agentūros direktore moterimi Europoje, penkiolika metų kuravo Lietuvos reprezentaciją užsienyje ir jos įvaizdžio formavimą, 1938 m. gavo departamento direktorės pareigas ir pagaliau įgijo diplomatinį rangą. Nors ji buvo matoma figūra 1920–1940 m. Lietuvos užsienio reikalų ministerijos dokumentuose ir nuotraukose, ilgus metus jos biografiją žinojome tik labai punktyriškai.

Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus surengta M. Avietėnaitei skirta paroda paskatino JAV, kur ji egzilyje pragyveno dar 35-erius metus, sukauptą šios moters archyvą perduoti muziejui. Remdamiesi turėta ir naująja medžiaga, muziejininkai parengė išsamius parodos katalogo įvadinius tekstus, papildė leidinį daugeliu naujų nuotraukų. Muziejininkai ir istorikai kartu atkreipia dėmesį ir į XX a. pirmosios pusės moterų karjeros sociokultūrinius barjerus, ir į veržlaus žmogaus ryžtą įveikiant visus iššūkius siekiant rasti savąją žinių ir gebėjimų pritaikymo vietą.

Reikšminiai žodžiai: Magdalena Avietėnaitė, parodos katalogas, valstybingumas, Lietuvos užsienio reikalų ministerija, kultūrinė diplomatija, valstybės įvaizdis, okupacija, diaspora.

The Contours of a Mysterious Light Coming into View

Rev.: *Šviesa pro stiklo lubas: tarpukario valstybės įvaizdžio kūrėja Magdalena Avietėnaitė = Light Through the Glass Ceiling: Shaping the Image of Interwar Lithuania* / Compiled by Kristina Stankaitė and Violeta Karmalavičienė. Kaunas: M. K. Čiurlionis National Museum of Art, 2025. – 310 p.

Abstract. Magdalena Avietėnaitė, a librarian, journalist and cultural diplomacy expert, was the first career woman in Lithuanian diplomacy. An energetic and efficient member of the first wave of Lithuanian emigration, she appeared to have successfully established herself in the diplomatic service of the independent Republic of Lithuania. Avietėnaitė became arguably the first woman in Europe to head a state press agency. For fifteen years, she oversaw Lithuania's representation abroad and the shaping of its image. In 1938, she was appointed director of a department and finally attained diplomatic rank. Although Avietėnaitė's name appeared in the documents and photographs of the Lithuanian Ministry of Foreign Affairs from 1920 to 1940, for many years, we knew only very little about her.

An exhibition dedicated to Magdalena Avietėnaitė, organised by the M. K. Čiurlionis National Museum of Art, prompted the transfer of the Avietėnaitė's archive to the museum, accumulated during 35 years in exile in the

Received: 05/10/2026. **Accepted:** 15/10/2026.
Copyright © 2026 Vilma Bukaitė. Published by the Martynas Mažvydas National Library of Lithuania. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Licence (CC BY 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

USA. Drawing on both old and new material, the museum staff prepared detailed introductory texts for the exhibition catalogue, supplementing it with numerous new photographs. Museum curators and historians have drawn attention both to the socio-cultural barriers to women's careers in the first half of the twentieth century and to the determination of a spirited individual to overcome all challenges to find a venue where one could apply one's knowledge and skills.

Keywords: Magdalena Avietėnaitė, exhibition catalogue, statehood, Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Lithuania, cultural diplomacy, image of the state, occupation, diaspora.

Jauniausių Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarų amžininkė Magdalena Avietėnaitė (1892–1984) spalvingu gyvenimu liudijo didžiulį Suvalkijos krašto žmonių veržlumą. Jį matome net tėvų kartoje, kai šie pasiryžo su ja, mažyte dukra, perplaukti Atlantą, siekdami sau ir vaikams gerovės, o vėliau leido į mokslus abi dukras. Ne šiaip pralavino – abi mokėsi gerose Europos aukštosiose mokyklose, kaupė užsienio kalbų žinias, pažindinosi su europiniais mokslais ir menais. Šis veržlumas atvedė ir prie profesijos paieškos, kartu nebijant ir kuklesnių, bet užsidirbti, susitaupyti padedančių darbų: vos baigus Vusterio gimnaziją – anglų kalbos dėstymo ir bibliotekininkystės, prie kurių teko grįžti po 1940 m. Šie du amatai tarsi skliausteliais apgaubė patį sėkmingiausią moters gyvenimo metą.

2023 m. vasario 9 – balandžio 16 d. Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus centriniuose rūmuose veikusios parodos „Šviesa pro stiklo lubas: tarpukario valstybės įvaizdžio kūrėja Magdalena Avietėnaitė“ katalogas labai išryškino knygos herojės kaip save sukūrusios sėkmingos moters, turėjusios ir didesnio profesinio potencialo, biografinę liniją, suteikdamas naujų detalių, ypač išvystydamas jos vaikystės ir JAV po okupacijos praleistų metų biografines linijas. Galima sakyti, ši knyga – jau ne vien katalogas, bet ir išsamiai iliustruota biografinė studija.

Leidinio sudarytojomis tapo dvi parodos kuratorės muziejininkės Kristina Stankaitytė ir Violeta Karmalavičienė, trečioji, dailininkė Julija Tolvaišytė-Leonavičienė, kalbasi su skaitytojais knygos dizainu.

Kartu su sudarytojų pratarme ir knygos heroję su šiandiena susiejančiu užsienio reikalų ministro Kęstučio Budrio įvadiniu žodžiu knygos stuburą sudaro penki skirtingo dydžio straipsniai: K. Stankaitės „Diplomatė Magdalena Avietėnaitė – tarpukario Lietuvos balsas pasauliui“, muziejininkės Laimutės Baltakojės „Magdalenos Avietėnaitės gyvenimas emigracijoje (1944–1984), remiantis archyviniais dokumentais“, V. Karmalavičienės „Izabelės istorija: tremties ir išlikimo liudijimas“, istoriko dr. Vytauto Žalio „Moteris, formavusi Lietuvos įvaizdį pasauliui – Magdalena Avietėnaitė“, dr. Vilmos Akmenytės-Ruzgienės „Tylioji diplomatė: Magdalenos Avietėnaitės indėlis į Lietuvos tarptautinį atstovavimą“. Galima polemizuoti, ar straipsnius vertėjo dėlioti chronologiniu principu, bet aiškūs pavadinimai leidžia skaitytojui pačiam rinktis skaitymo temą ir komponuotis tekstų seką. Kartu su gausia parodos medžiaga ir naujai gautomis fotografijomis dvikalbiai tekstai tapo 300 puslapių peraugusia įvairiopai svaria knyga – tekstine ir vizualine biografija.

Neabejotinai knygos ašimi tampa M. Avietėnaitės profesinė biografija Lietuvos užsienio reikalų ministerijoje – šiai temai skirti ir K. Stankaitės, ir istorikų straipsniai. Manytume, autoriams būtų buvę naudinga pasitarti dėl aspektų, į kuriuos jie pirmiausia linkę sutelkti dėmesį, ir dėl jų tyrimo chronologinių rėmų. Visuose trijuose nemažai persidengimų, net pasikartojimų. Nors dalis gal ir neišvengiamai reikalingi dėl pasakojimo sklandumo, kai kurių atsisakius tikrai nebūtų pakenkta solidiems ir informatyviems straipsniams. Dabar išsamus dr. V. Akmenytės-Ruzgienės tekstas apima ir laikotarpį iki 1920 m., kurį išsamiai analizuoja K. Stankaitė, ir egzilio metus, apie kuriuos yra daug išsamesnis, naujais šaltiniais paremtas L. Baltakojės tekstas.

Knygos straipsnių atraminiu šaltiniu ir vienu iš svarbiausių katalogo eksponatų tapo M. Avietėnaitės 1940 m. gruodžio 2 d. gyvenimo aprašymas / autobiografija, bet skirtingi autoriai ieškojo kitų šaltinių, papildančių ir išplėtojančių biografinius pasakojimus.

K. Stankaitė itin įtaigiai parodo moters gyvenimo kelią iki Kauno. Matome, kad vos baigusi Vusterio gimnaziją M. Avietėnaitė pradėjo dirbti ir kartu su tėvais kaupė lėšas savo studijoms. Dar daug neaiškaus lieka apie jos studijų metus, bet tėvų ryžtas išmokslinti dukras rodo ir jų atvirumą naujovėms, užmojį suteikti modernius, nuo šeimos sukūrimo perspektyvos nepriklausančius jų savirealizacijos pamatus. Paralelinė tėvų likimo linija dramatiškesnė: sunkus darbas, nuolat taupant lėšas, dalies vaikų netektys, ankstyva tėvo mirtis ir nelengvas motinos gyvenimas likus našle pasaulinės krizės metais. Magdalenos Avietėnienės grįžimas į Lietuvą ir apsigyvenimas su jaunesniosios dukros Izabelės Avietėnaitės-Gustainienės šeima atrodo ne tik nulemtas sunkiai dukrų pastangomis mokamos paskolos už namus Vusteryje, bet ir racionalus pasirinkimas būti Lietuvoje, šalia artimųjų.

K. Stankaitė pirmoji argumentuoja stiklo lubų metaforą parodos pavadinime. Dinamiškoje Lietuvos užsienio reikalų ministerijoje tapo itin akivaizdu, kad 1926 m. tapdama Spaudos biuro vadove M. Avietėnaitė atsirėmė į galimybių ribas – daug metų užsienyje gyvenusi, pagrindines Vakarų Europos kalbas mokėjusi išsilavinusi ir puikiai informuota moteris negalėjo galvoti apie jos gebėjimus atitinkantį diplomatinį darbą. Ji negalėjo nematyti, kad Lietuva turėjo mažiau darbščių ir sumanių diplomatų, per keletą metų spėjusių pasiekti netgi karjeros viršūnę ir tapti pasiuntinybių vadovais.

Dar „Lietuvos diplomatijos istorijos“ antrame tome tą iš dalies gal neišvengiamą, o iš dalies ir demonstratyvų pasiuntinių sprendimą atkirsti kolegę nuo bendro darbo išsamiai aprašė ambasadorius V. Žalys. Jis priminė ir platų užsienio diplomatų ir žurnalistų požiūrio į jo veiklą spektrą, kuriame nuvertinančiųjų buvo vienetai – matyt, liudijantį skirtingas autorių nuostatas dėl valstybės savireprezentacijos ir kultūrinės diplomatijos svarbos. Susidaro įspūdis, kad niekam nekilo minties bent jau ieškoti kompromiso – pavesti M. Avietėnaitei kuruoti ryšius su spauda ir valstybės kultūrinę diplomatiją kurioje nors pasaulio sostinėje: Niujorke, Paryžiuje ar Londone. Elegantišku gestu tapo Spaudos biuro performavimas į naują, tegu vis dar nedidelį, departamentą ir M. Avietėnaitės paskyrimas jo direktore. Deja, lieka paslaptis, kodėl jai neatsirado darbo vietos ir egzilinėje Lietuvos diplomatinėje tarnyboje, ypač po XX a. 6-ojo dešimtmečio vis labiau retėjant jos narių gretoms.

V. Akmenytės-Ruzgienės tekste akivaizdi didžiausia analizuojamų M. Avietėnaitės profesinės veiklos aspektų įvairovė, padedanti rekonstruoti už akivaizdžiausių liudijimų liekančius faktus. Patikimą profesinės biografijos punktyrą randame Lietuvos užsienio reikalų ministerijos žinynuose. Faktiškai jau M. Avietėnaitės paskyrimas ministerijos konfidencialiąja sekretore liudijo jos karjeros pradžią – ji priimdavo sprendimus dėl slaptojo archyvo formavimo, tapdama vienu iš informuočiausių ministerijos žmonių.

Labai gerai sumanyta panaudoti JAV lietuvių spaudos publikacijas. Matome, kad, dalindamasi savo veiklos detalėmis ir valstybės aktualijomis su tėvynę lankančiais diasporos žurnalistais, mergina atstovavo laisvajai Lietuvai ir kartu savąją vietą šioje šalyje randantiems, sėkmingai joje prigyjantiems sugrįžusiesiems. „Eltos“ veiklos pristatymas, taip pat ir jubiliejiniai tekstai spaudoje parodo, kad M. Avietėnaitė anksti atskleidė esanti ir darbšti, ir mokanti nedidelėje komandoje sutelkti, motyvuoti įvairių gebėjimų bendraminčius, – tai itin jai pravertė ir tolesniuose darbuose. Pasitelkdama dar ir atsiminimus, Jungtinių Tautų archyve saugomą Tautų Sąjungos medžiagą (prieinamą virtualiai, dalies šaltinių kopiją parsigabeno Lietuvos centrinis valstybės archyvas), Lietuvos archyvuose sukauptus Užsienio reikalų ministerijos ir Lietuvos diplomatinės tarnybos dokumentus, autorė rekonstravo išsamų ir motyvuotą profesionalės portretą.

Gal vienintelė neįtikinanti detalė istorikės tekste, tiesa, iš citatos, kontrastuojanti su tarpukario metų M. Avietėnaitės nuotraukomis, yra diplomato Povilo Gaučio pabrėžtas jos linksmumas. Gali būti, kad knygos „Iš mano atsiminimų“ autorius apie moters linksmumą kalbėjo ne kaip apie žaismingumą, o kaip apie mokėjimą bendrauti šiltai, kartais pajuokaujant ir polinkį nerodyti emocijų, kurios kliudytų darbui, įprotį ne skųstis, o ieškoti sprendimų. XX a. 3–4 dešimtmečių nuotraukose M. Avietėnaitė ne tik rimta, susikaupusi, bet kartais netgi savyje paskendusi ir neprieinama. Visa savo profesine laikysena būdama arogancijos ar nesukalbamumo priešingybė, ji galėjo taip pozuoti dėl įvairių priežasčių: nemėgo fotografuotis, veide atsispindėjo ilgalaikis nuovargis ir nuolatinė įtampa, pasitaikydavo melancholijos epizodų, o gal paprasčiausiai norėjo liudyti rimtumą, patikimumą susikaupimu.

V. Akmenytė-Ruzgienė prisilietė prie įvairių diplomatės veiklos aspektų, ypač formuojant Lietuvos įvaizdį užsienyje: politikų ir kūrėjų (žurnalistų, rašytojų, menininkų) vizitų Lietuvoje, šalį populiarinusių leidinių rengimo, užsienyje rengiamų parodų. Greta vardijamų darbų ji išryškino ir M. Avietėnaitės „asmenybės variklius“: didžiulį darbštumą ir pasirengimą imtis įvairiapusiškos veiklos, nuolatinį informacijos apie Lietuvos praeitį, kultūrinį paveldą ir šiuolaikinį meną kaupimą, nuolatinį mokymąsi, europietiškųjų gerų manierų derinimą su mokėjimu perkopti kultūrinius stereotipus apie moterų vaidmenį viešajame gyvenimą ir mažųjų valstybių savireprezentaciją. Veikiant ją nuolat įrėmindavo ir ribotas ministerijos biudžetas jos kuruojamai sričiai, ir vadovų nuostatos, bet žvelgiant iš šiandienos perspektyvos akivaizdu, kad tose šalyse, kuriose dirbo kultūrinės diplomatijos svarbą suvokę Lietuvos pasiuntiniai, per beveik 15 metų M. Avietėnaitei pavyko itin daug nuveikti.

V. Karmalavičienės pateiktoje I. Avietėnaitės-Gustainienės biografijoje – persipynusi ir kartu visiškai atskira istorija. Kartu sudėjus pasakojimus apie abi seseris, galima daug dėstyti apie XX a. Lietuvos išsilavinusių moterų, profesionalių likimus. Pirmame tokios apimties biografiniame straipsnyje apie M. Avietėnaitės seserį matome šią operos dainininkę ir kaip profesionalę, ir kaip šeimos žmogų, ir kaip sovietinių represijų anksti sustabdytą, bet nepalaužtą moterį.

Ypač džiugu, kad paroda paskatino Amerikos lietuvių kultūros archyvą perduoti visą sukauptą M. Avietėnaitės medžiagą Nacionaliniam M. K. Čiurlionio muziejui. Suprantant, kad jai ištyrinėti prireiks laiko, itin svarbus L. Baltakojės straipsnis apie M. Avietėnaitės gyvenimą ir veiklą po 1940 m. Laikotarpis iki įsidarbinimo Manhatanvilio Švč. Jėzaus Širdies koledže 1953 m. rugsėjį atrodo tarsi XX a. vidurio odisėja – prireikė avietėnaitiško veržlumo ir ryžto pasinaudoti kiekviena galimybe. Jeigu Lietuvoje dar buvo galima remtis vertinusiais jos gebėjimus, tai pokarinis Vakarų pasaulis liko nesvetingas savarankiškai energingai moteriai profesionalei, ir net bibliotekininko vietai rasti reikėjo didelių pastangų. Kontrastingai, šviesiai atrodo kolegijoje praleisti metai, kur, atrodo, M. Avietėnaitės akiratis, erudicija ir patirtis imponavo ne tik kolegijos vadovei moteriai, bet ir moksleivėms, teko netgi padėstyti sociologiją. To laikotarpio nuotraukose moteris šypsosi, apsupta bičiulių, – gal ta šypsena buvo naujai įgytas įgūdis, o gal ir džiaugsmo dėl naujos savirealizacijos atspindys.

Nuotraukos ir dokumentai leidinyje sudaro lygiagretų, kartu ir smarkiai su tekstu persipynusį, vaizdinį pasakojimą. Greta kone ikoniškų, nuolat naudojamų portretų knygoje yra ir daug nematytų nuotraukų. Iš jų matome, kad jau Ženevoje M. Avietėnaitė gerai suvokė solidaus prisistatymo svarbą. Visose nuotraukose pastebimas ir jos santūrumas, mokėjimas kartu ir tarsi ištirpti žmonių grupėje, ir joje laikytis oriai, nesiekiant atkreipti į save per daug dėmesio. Daugelio tarpukario Lietuvos diplomatinio gyvenimo nuotraukų aprašus dar tebetiksliname. Norėtume atkreipti dėmesį į knygos p. 136 spausdinamos nuotraukos apraše įsivėlusį netikslumą: teigiama, kad joje užfiksuotas Lozoraičių šeimos išlydėjimas į Romą, bet iš tikrųjų ten nufotografuotas užsienio reikalų ministro Stasio Lozoraičio išlydėjimas su vizitu į Maskvą 1934 m. birželį. Vincentos Lozoraitienės dešinėje stovi SSRS pasiuntinys Michailas Karskis. Labai nedidelis netikslumas p. 65 – M. Avietėnaitės „lettres modernes“ studijos įvardintos kaip menų licenciatas, bet lietuviškai tai atitiktų šiuolaikinės literatūros bakalauro studijas. Kitose vietose jos studijų kryptis buvo įvardinta teisingai. Knygos p. 80 pavartotas „delegacijos tautų Sąjungoje dėl Hymanso projekto“ apibūdinimas. M. Avietėnaitė dirbo Lietuvos delegacijoje, dalyvavusioje belgų politiko Pauliaus Hymanso tarpininkaujamose pirmosiose Briuselio derybose su Lenkija dėl dvišalių santykių sureguliavimo: ji dirbo prie delegacijos raštvedybos, šifruodavo jos susirašinėjimą ir dešifruodavo gautąjį iš Kauno.

Parodos „Šviesa pro stiklo lubas: tarpukario valstybės įvaizdžio kūrėja Magdalena Avietėnaitė“ katalogas padeda jau gerokai daugiau sužinoti apie Magdaleną Avietėnaitę, tapdamas įkvėpimo šaltiniu visiems, norintiems nerti dar giliau į šios iškilios ir įsimintinos moters biografiją. Ypač svarbu, kad prasmingą ir efektyvų bendrą knygą rengusios komandos darbą vainikavo solidi ir informatyvi dvikalbė knyga, tinkama ir šiuolaikinei kultūrinei diplomatijai, ir visur pristatant XX a. pirmosios pusės Lietuvos istoriją pasaulyje. Padaugėjo aiškumo, bet dar liko paslapčių, kurias ilgainiui galbūt praskleis M. Avietėnaitės rašytinis palikimas ir nuotraukos.